

NATUURKUNDIG TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIE.

NATUURKUNDIG TIJDSCHRIFT

VOOR

NEDERLANDSCH INDIË.

UITGEGEVEN DOOR DE

NATUURKUNDIGE VEREENIGING

IN

NEDERLANDSCH INDIË.

JAARGANG II.

1851.

BATAVIA,
LANGE & Co.

Sm **1851.**

BIJDRAGE TOT DE KENNIS

VAN

SOLOR, ALLOR, ROTTI, SAVOE EN OMLIGGENDE EILANDEN,

Getrokken uit een verslag van de residentie Timor, opgemaakt

DOOR

Mr. D. W. C. BARON VAN LYNDEN,

Resident van Timor. (1)

1ste Gedeelte.

EILANDEN-GROEPEN VAN SOLOR EN ALLOR.

Solor-eilanden.

Deze groep bevat de eilanden, bij de Europeanen bekend onder de namen *Solor*, *Adonare* (ook *Serbite* en *Sabrao*) en *Lomblem* (ook *Lombatta* en *Quella*), en eenige aan den radja van *Adonare* behoorende kampongs bewesten *Tandjong Boengu* (*Flores hoofd*) op *Flores*. (2)

Naam. — Bij de inboorlingen heeft geen dezer eilanden een' naam voor de geheele groep.

---

(1) De redaktie heeft dit stuk te danken aan de bereidwilligheid, waarmede het Gouvernement het aan de Natuurkundige Vereeniging heeft afgestaan.

(2) *Flores hoofd* is blijkbaar vertaling van *Tandjong boenga*; de naam van *IJzerkaap*, dien men ook op de kaarten vindt, behoorde niet aan deze kaap, maar aan *Tandjong bessi* bij *Reo* gegeven te worden, zoo als vroeger ook geschiedde, ten minste op de overigens zeer slechte kaart bij VALENTIÏN. Zie ook VALENTIÏN Oud en N. O. I., IIIde stuk, II p. 119.

Orang Solor worden genoemd de bewoners van alle deze eilanden en ook die van een gedeelte van *Flores Oosthoek*.

Adonare is een rijkje op de noordkust van dat eiland; *Serbite* of *Serbiti* een naam, eigen aan de radja's van *Adonare* (radja *Serbiti*); de afkomst der namen *Sebrao* of *Sabroo* is mij onbekend (van *Sabrang?* of van het Portugeesch?)

Lomblem en *Lombatta* schijnen verbasteringen te zijn van de kampongs-namen *Lawo leing* en *Leoew batan* of *Lob'mata* of van andere dergelijken; *Quella* of liever *Kawella* is de naam van eenen berg en kampong op de zuidwestkust aan *Straat Lamakera*.

De omliggende kleinere eilanden worden genoemd:

<i>Op de kaarten van SMITS en STEINMETZ:</i>	<i>door de inboorlingen:</i>
1° <i>Poeloe Serbette</i> of <i>Serbiete</i> , benoorden <i>Straat Flores</i> , een laag eilandje en verscheidene klippen.	1° <i>Poeloe Mas</i> .
2° Een eilandje in de baai bezuiden <i>Larantokang</i> .	2° <i>Waibaloe</i> .
3° Een eilandje in de tweede baai, bezuiden het vorige, regt west van <i>Solor's</i> westhoek.	3° <i>Poeloe Siang</i> .
4° <i>Hoog</i> eiland bezuiden <i>Straat Lobetobi</i> .	4° <i>Poeloe Kambing?</i>
5° Een paar eilandjes n. t. w. van het vorige.	5° <i>Poeloe Djong?</i>
6° <i>Batoe idjoe</i> bij de zuidpunt van <i>Solor</i> .	6° Onbekend, misschien is <i>Batoe hidjoe</i> de ware naam.
7° <i>Poeloe Soangi</i> bij de z. w. punt van <i>Lomblem</i> .	7° <i>Poeloe Soangi</i> .
8° Vier eilandjes op de aangehaalde kaarten benoorden <i>Staat Bollong</i> aan den kant van <i>Lomblem</i> , maar inderdaad aan den kant van <i>Adonare</i> gelegen. (1)	8° <i>Makkobani</i> .
9° Een eilandje bij de n. w. punt van <i>Lomblem</i> .	9° <i>Watoe peni</i> .

Geen dezer eilanden is bewoond.

Straten. — In het Soloreesch heeten de straten tusschen de

(1) Op de Kaart der eilanden en vaarwaters beoosten *Java*, van den heer SMITS, 1851, liggen deze eilandjes aan den kant van *Adonare*.

eilanden *Wowang*. Voor de geheele straat (uit- en ingang), is slechts één naam. Zij heeten:

Straat Floris en *Straat Lobetabi-Wowang* *Lobetabi*
 „ *Solor* „ *Lamakera*.
 „ *Bollong* (het *Hollandsche*
gat) en *Straat Lamakera* „ *Bolleng*.
 „ *Allo* of *Maurissa* „ *Moritja*, of volgens

de uitspraak van sommigen *Morissa*. De naam van *Allor*, welken de door mij ondervraagde inlanders niet kenden, is misschien de verbastering van *Allor* of *Alloer*, en bij verwisseling aan *Straat Moritja*, in plaats van aan *Straat Pantar* (tusschen *Pantar* en *Allor*) gegeven.

Ankerplaatsen. — Voor *Adonare*, *Bolleng* en *Lamahale* op *Adonare*; voor *Lawajong* en *Lamakera* op *Solor*. *Kedang*, *Lamararap* en *Kawella* op *Lomblem* kunnen slechts door prauwen bezocht worden.

Uitgestrektheid. — Volgens de nota, behoorende bij de kaart van den kapitein ingenieur STEINMETZ, heeft *Solor* p.m. 60, *Adonare* 145 en *Lomblem* 450 □ E. mijlen.

Terrein. — Alle drie eilanden zijn hoog land. *Solor* is het laagste en zonder uitstekende pieken.

De hoogste berg op *Adonare* (oostelijk gedeelte) wordt op de kaarten *Wokka* genoemd, hetgeen de naam is van eene kampong aan zijnen voet. De ware naam is *Lamahelang*; hij heeft volgens den heer P. BARON MELVILL VAN CARNBÉE eene hoogte van 4726 vt. R. De hoogste berg van *Lomblem*, de bijna gestadig rookende vulkaan *Lobetolle* (N.O. hoek van het eiland), meet volgens denzelfden schrijver 4587 vt. Rl. De *Lamaienong* en *Lamararap*, op de zuidkust, zijn lager. Alle deze bergen vormen uitstekende hoeken. Tusschen het noordelijke en zuidelijke gedeelte van *Lomblem* liggen lage uitgestrekte vlakten.

Solor en *Adonare* hebben geene vulkanen. Op laatstgenoemd eiland, niet ver van *Terong*, is eene bron van heet water (*Wai Pelati*).

Het benoorden *Lomblem* gelegen eiland *Poeloe Kambing* (waarvan HORSBURG *Komba* of *Kambaj* gemaakt heeft) of *Batoe tara*,

ook (bij verkorting?) *Beta* genoemd, is een sedert drie of vier jaren vuurspuwende berg. De Solorezen herinneren zich niet, dat deze vroeger gewerkt heeft. (Zie ook Nat. Tijdschrift voor Ned. Indië, Jaargang I p. 87 en 154).

Water. — Van water zijn deze eilanden slecht voorzien. De meeste riviertjes zijn bergstroomen, welke in de oostmoesson uitdroogen. Die van *Terong* en *Adonare* maken uitzonderingen en loopen het geheele jaar door. Op de meeste plaatsen is geen ander dan putwater.

Voortbrengselen. — Of de bodem metalen of andere voor de industrie bruikbare stoffen oplevert, is onbekend.

Bij gebrek aan water op den steenachtigen grond zijn de bosschen dun en meer uit kreupel- dan uit hoog hout bestaande. Het eenige goede timmerhout is het *rood hout* (eene soort van *Pterocarpus*, *Sol. kenaä*); verder vindt men *kajoepoetih* (*Sol. kapoeka*), *kasoembi*, (*Sol. kabahi*), *netas* (*Sol. woekak*), *tamarinde* (*Sol. tobi*) enz.; bij *Bolleng* ook enkele *kasuarinen* (*Sol. semara*).

De *gawangpalm* (*Sol. kateboe*) wordt op *Adonare* en *Lomblem*, niet op *Solor* gevonden. De *kloewak* of *lontar* (*Sol. toewak*) groeit welig op al de eilanden; de inboorlingen maken er den bedwelmenden *laroe* (*Sol. toewak*) doch geene stroop van, zooals op *Savoe*, *Rotti* en elders. De *gemoeti* of *sagoeer*, die op *Endeh* zeer menigvuldig is en ook op *Allor* voorkomt, wordt hier schaars aangetroffen.

Verbouwd en aangekweekt worden op alle drie eilanden: *djagong* (*Sol. watta*), het hoofdvoedsel, en *padi* (*Sol. jahong*), doch alleen op drooge velden, want er is geen water genoeg voor irrigatie. Beide granen worden ook uitgevoerd.

Verder voor eigen gebruik en in geringe hoeveelheden *botok* (*Sol. wetan*), *djagong rotti*, *djali* (*Sol. dela*), *katjang hidjoe* (*Sol. wéwé*) en *katjang tanah* (*Sol. oetan*); kleine *oebi's* (*Sol. kawoeie*); *pompoenen* (*Sol. katella*); *sukerriet* (*Sol. towo*); *tabak* (*Sol. tabakko*); *sirih* (*Sol. maloe*); *pinang woeah*; *pisang* (*Sol. moeko*); *mangga* (*Sol. paoeh*); *nangka* (*Sol. nangka*); geene broodvruchten, die wel op *Pandai* en *Allor* voorkomen; klap-

pers (Sol. *kapo*), vooral op *Adonare*, dat het meeste water en daarom ook de meeste vruchtboomen heeft.

Verder veel *kapas* (Sol. *kapalolong*) (ook voor den uitvoer); tot verwen van garens *indigo* (Sol. *taong*) en *mangkoedoe* (Sol. *korara*). Laatstgenoemde wordt gemengd met den bast van *kajoe lobak* dat van *Allor* komt, om de kleur te behouden.

De strandbewoners houden zich alleen met handelen, vischvangst, niet met den landbouw op; zij hebben geene velden, maar rullen padi, djagong enz. van de bergbewoners.

Deze laatsten zijn zeer werkzame landbouwers, hoewel zij in den landbouw, als kunst, weinig vorderingen gemaakt hebben. Het bosch wordt met parangs omgekapt en afgebrand om bij den eersten regen op den onomgewerkten maar slechts schoon geveegden grond padi of djagong te zaaijen. Tot het wieden der djagong-tuinen gebruiken zij een klein stuk ijzer aan een' stok gebonden. Zij hebben geene andere werktuigen.

Alle eilanden zijn arm aan dieren. In het wild vindt men herten (Sol. *roeha*) en varkens (Sol. *wawej*).

Op *Solor* heeft alleen de regent van *Lamakera* enkele karbouwen (Sol. *karbouw*); op *Lomblem* zijn er meer. Paarden (Sol. *djarang*) zijn op *Lamakera* een stuk of zes, op *Adonare* twee, op *Lomblem* geene. Koeijen worden nergens gevonden. Schapen (Sol. *loemba*) zijn zeldzaam, maar geiten (Sol. *biti*) menigvuldig. Kippen (Sol. *manoek*) vindt men bij de meeste woningen.

Behalve op de vangst van kleinen visch met hengel en werpnet, leggen de eilanders, vooral die van *Lamararap* (*Lomblem*) en *Lamakera* (*Solor*), zich toe op het harpoeneren van walvischen (Sol. *kotta kalemah*), eene zeer groote eetbare niet tranige vischsoort door hen *kraroe* genoemd, bruinvisschen (Sol. *temoe*) en haaijen (Sol. *ijoh*).

Op *Lamararap* wordt de traan door uitdruipen, niet door koken, verzameld en aan de Boeginesche en andere inlandsche handelaren verkocht, en wordt overal in deze omstreken gebruikt tot het breeuwen van prauwen. Op *Lamakera* wordt geen traan verzameld. Op beide plaatsen wordt het vleesch en spek der ge-

noemde zeedieren voor eene lekkernij gehouden en als dinging ook aan de bergbewoners verkocht.

Haaivinnen, walvischtanden en ambar (Sol. *ambar*), hetwelk vroeger meer gevonden werd, worden door de Boegische, Boetonsche en Koepangsche handelaren opgekocht.

Tripang (Sol. *menawe*) wordt langs alle deze kusten gezocht door de *Badjoe lawut*, niet door de *Solorezen*, die er geen verstand van hebben. In 1850 zijn zeven Badjoesche prauwen tripang komen vangen.

Bijen zijn op *Solor* niet, op *Lomblem* weinig. Van *Adonare* komt een weinig was.

Laatstgenoemd eiland brengt ook eenige vogelnestjes in den handel, welke voornamelijk bij *Kawella* (zuidwestkust) verzameld worden.

Schildpad wordt niet of zeer weinig gevangen.

Bevolking. — Op *Solor* en *Adonare* wordt de bevolking verdeeld in *orang-pantej* en *orang-goenoeng*. De eersten schijnen vreemde veroveraars te zijn, naar men zegt van *Boeton* en *Ternate*, hetgeen de vroegere aanspraken van *Ternate* op deze eilanden verklaart (zie VALENTIJN Ambonsche zaken p. 4 en *Ternate*, sulthan *Baboe*; ook W. SCHOUTEN O. I. Voyagien bl. 97).

Zij hebben de bergbewoners aan zich onderworpen doch oefenen slechts een zeer bepaald gezag over hen uit. In uiterlijk voorkomen en kleeding verschillen beiden weinig van elkander. De *orang-pantej* op *Solor* en *Adonare*, welke onder Hollandsch gezag staan (*Lawajong*, *Mananga*, *Lamakera* op *Solor*; *Adonare*, *Bolleng*, *Lamahale*, *Terong* op *Adonare*) zijn mohammedanen; die, welke de Portugesche vlag voeren (*Pamangkajoe* op *Solor*, en *Woerej* op *Adonare*) zijn roomsche christenen. De bergbewoners zijn heidenen.

Op *Lomblem* hebben zich geene vreemden nedergezet. Er bestaat daar geen onderscheid tusschen strand- en bergbewoners. Allen zijn heidenen en van denzelfden oorsprong; alleen zijn die van de strandplaatsen, zooals *Kedang* en *Lamararap*, minder schuw en meer gewoon aan den omgang met vreemden dan de bergbewoners.

Voor de bergvolken bewesten *Terong* en, naar men zegt, ook voor die beoosten *Adonare*, moet men zich in acht nemen. Kleine praauwen daar aan den wal komende, zijn niet zelden beroofd geworden en de bemanning met pijlen doorschoten.

Op geen dezer drie eilanden zijn Chinezen.

Het aantal der bevolking kan niet worden opgegeven. Alle eilanden zijn goed bevolkt en hebben van ouds, even als *Flores*, *Pantar* en *Allor*, vele slaven.

Vuurwapenen zijn, zelfs in de strandkampongs, maar vooral onder de bergvolken, zeer zeldzaam. Pijl (Sol. *kawetti*) en boog (Sol. *wochoe*) zijn de gewone wapens. Ook dragen zij een houten schild (Sol. *dopi*) van ongeveer een vadem lang en een span breed; voorts pedag (Sol. *blida*) en lans (Sol. *golo*).

Taal. — De Soloresche taal wordt in verschillende tongvalen op alle eilanden gesproken. Op de oostkust van *Lomblem* langs *Straat Moritja* moet grooter verschil bestaan. De strandbewoners spreken maleisch met den vreemden handelaar. Die van *Pamangkajoe* en *Woerej* kennen vrij algemeen eenig portugeesch.

Kampongs. — De kampongs der strandbewoners, vooral op *Solor*, zijn zeer vuil en de huizen slecht en zonder orde gebouwd; op *Adonare* wat beter. Elke woning bevat 4 of 5 huisgezinnen, zoo wel die van de berg- als van de strandbewoners. De huizen zijn plat op den grond, niet op palen gebouwd, zooals de Rottinesche. In die der goeode inwoners vindt men langs den wand olifantstanden (Sol. *bala*) opgesteld, die den rijkdom der Solorezen uitmaken, bijna als de *tampajangs* bij de Dajaks. De olifantstanden werden vroeger voornamelijk met slaven gekocht. Een tand van 30 à 40 pond is drie goede slaven waard; strand- en bergbewoners maken even veel werk van zulke tanden. Te *Lawajong* is het oude fort *Henricus*, bestaande uit eenen vierkanten gemetselden muur van klipsteen met vier oude ijzeren stukken van 10 pond, zonder affuiten of rolpaarden. Het fort ligt op eene hoogte digt aan strand.

Ambachten, bedrijven enz. — Men vindt onder de Solorezen van het strand eenige weinige ijzersmeden en timmerlieden, die

vrij goede bero's (Sol. *bero*) en korra's (Sol. *tenah*) weten te bouwen. Op *Solor* worden aarden potten gebakken, niet op *Adonare* en *Lomblem*. Ze zijn minder sterk dan die van *Savoe* en *Allor*. Zout wordt uit zeewater gekookt op *Lawajong* en *Woerej* en ook een weinig op *Adonare*. De voornaamste kleedingstukken (wijde broeken, waardoor de kleeding der mannen zich voornamelijk van die op *Rotti*, *Savoe* en *Timor* onderscheidt, omslagdoeken en vrouwensarongs) worden door de vrouwen zelve geweven, en ook de weinige gouden en zilveren sieraden door eigen goudsmiden vervaardigd.

Handel. — De *Solor-eilanden* hebben onder elkander een vrij levendig verkeer. Op *Lawajong*, *Lamakera*, *Lamahale* enz. wordt bazar gehouden op vaste dagen, waar rijst, klappers, geiten, sirih, pinang, enz. te koop of liever te ruil gebracht worden, want geld is er niet bekend. Deze bazars worden zoo wel door de bergvolken als door de naastbijwonende eilanders zeer druk bezocht.

De buitenlandsche handel is voornamelijk in handen van Boetonsche, Endehsche en Koepangsche kooplieden. In 1850 zijn te *Lawajong* geweest vier prauwen van *Koepang* en acht van *Boeton*, die padi, djagong en katoen opgekocht, en drie prauwen van *Endeh*, die padi geladen hebben. Ook Boeginezen en Makassaren komen er van tijd tot tijd handel drijven.

Op *Solor* zijn gewild: lijnwaden (*kain serassa*, *kain korassi*, *kain lipat* (*Endeh* en *Boeton*), *tyindejs*, wit katoen), zijden garens, vooral gele, roode en witte, welke zij in hunne katoenen kleedjes weven; voorts olifantstanden, ivoren armbanden $\frac{1}{4}$ duim breed, dun koperdraad voor vischhaken en zoo dik als eene pijpensteel voor de armbanden der bergbewoners, koperen kommen (*bokor*) en bladen (*doelang* of *talam*), gongs bij stellen van 10, glazen kralen (witte en roode), ijzer, hetwelk de strandbewoners op *Solor* en *Adonare* bij de pikol koopen, bewerken en weder aan de bergvolken verkoopen (op *Lamararap* wordt het bij de span verkocht), boslemmermessen, parangs en pedangs, geweren en kruid; arak, anijs, jenever, enz.

De produkten van *Solor*, tegen welke deze waren verruild worden, zijn: djagong, padi, ruwe katoenen garens, traan (van *Lamararap*), een weinig klapperolie, was van *Lomblem*, vogelnestjes van *Kawella* (de beste) en *Lawajong*, enz.

De padi in de bovenlanden wordt verkocht bij de maat (*noekat*) die ongeveer 5 katti's houdt; de djagong bij 100 stuks; het katoen bij kleine sokkals met de pitten er in.

Hoofden. — De mohammedaansche radja's aan het van strand *Lawajong*, *Lamakera*, *Adonare*, *Lamahale* en *Terong* worden singadji (Sol. *magoe*) genoemd; de heidensche radjas *at-takabellak*. In de strandnegorijen op *Solor* en *Adonare* heeft de eerste persoon na den radja den titel van *kapitan*; hij is, wat de *fettors* zijn op *Savoe* en *Rotti*. De kampongshoofden of *tomockons*, zoo als zij elders door de vreemden genoemd worden, dragen in de bergen en aan het strand den naam van *pagawej*.

De radja's van *Lawajong*, *Lamakera*, *Adonare*, *Lamahale* en *Terong* voeren de gouvernementsrottan met zilveren knop. Zij hebben het kontrakt onderteekend, in 1756 door den kommissaris PARAYICINI met de Timoresche en naburige radja's gesloten.

Lawajong moet de woning van den posthouder onderhouden en hem volk geven om het noodige werk te verrigten. *Lamakera* moet 50 man te *Koepang* hebben om prauwendiensten te doen.

Adonare, *Lamahale* en *Terong* moeten prauwen leveren, wanneer het (bijv. in geval van oorlog) noodig is, volk van *Timor* af te halen of derwaarts te brengen.

De gouvernements vaartuigen, welke *Straat Flores* passeren, worden door de bewoners van *Lawajong* en *Lamakera* geboegseerd.

Al de radja's zijn gehouden om de schepen van water te voorzien. Ingeval van oorlog op de *Solor-eilanden* moeten zij volk leveren.

Verdeeling. — De verdeeling der *Solor-eilanden* is, voor zoo ver zij bekend is, hieronder aangetoond.

Daaruit blijkt, dat zoo wel op *Solor* zelf als op *Adonare* de Portugesche vlag naast de Nederlandsche waait.

E I L A N D S O L O R.

Regentschappen.	Kampongs in elk Regentschap.	Hoofden.	Onder welke vlag.	Aanmerkingen.
I. <i>Lamakera</i> , noordoosthoek, heeft de grootste strandbevolking van de <i>Solor-eilanden</i> .	<i>Lamakera</i> en tien bergkampongs.	Sengadji PLEM-BANG, mohammed.	Nederlandsche.	
II. <i>Mananga</i> , tusschen <i>Lamakera</i> en <i>Lawajong</i> ; met niet meer dan 10 à 12 huisgezinnen.	<i>Mananga</i> .	Geen.	Nederlandsche.	In 1773 is <i>Mananga</i> , dat zich oproerig gedroeg, verwoest en de bevolking als slaven weggevoerd of verstoot. Thans onbe- duidend.
III. <i>Lawajong</i> , noordkust.	<i>Lawajong</i> en zes- tien bergkampongs.	Sengadji SENEN, mohammedaan.	Nederlandsche.	
IV. <i>Pamangkajoe</i> , noordwesthoek.	<i>Ongarereug</i> ; <i>Pamangkajoe</i> ; (de hoofdplaats) <i>Bollaweling</i> , en veertien bergkampongs.	Naam van het hoofd onbekend; is r. k. christen.	Portugese, wordt gerekend onder <i>Larantoe-kang</i> te behooren.	Heeft van ouds de Portugesche vlag blijven voeren.

De volgorde der regentschappen en van de kampongs is de geographische van het oosten naar het westen. Bij het gouvernement is de radja van *Lawajong* de eerste in rang.

De volgorde der regentschappen en kampongs is de geographische, van het noorden om het oosten rondgaande.

Regentschappen.	Kampongs in elk Regentschap.	Hoofden.	Onder welke vlag.	Aanmerkingen.
I. <i>Adonare</i> , noord-en oostkust; heeft de grootste bergbevolking.	<i>Adonare</i> , n. kust, <i>Bolleng namanele</i> , op de oostkust en 50 bergkampongs.	Sengadji BEGOE, mohammedaan, vermoord 28 Julij 1850 en nog geen ander aangesteld.	Nederlandsche.	<i>Adonare</i> heeft bovendien op <i>Lombem</i> 112 kampongs (zie <i>Lombem</i>) en op <i>Flores</i> , bewesten <i>Tandjong Boenga (Flores hoofd)</i> nog zeven kampongs.
II. <i>Lamahale</i> , zuid-oosthoek.	<i>Bolleng, Lamahale Lamahale</i> (hoofd-plaats), geene bergkampongs.	Sengadji LÆKKA-BELLAH mohammed.	Nederlandsche.	—
III. <i>Terong</i> , zuidkust.	<i>Terong</i> , geene bergkampongs.	Sengadji ONSÉ mohammedaan.	Nederlandsche.	Thans beschouwd als afhankelijk van <i>Adonara</i> .
IV. Onder den radja van <i>Larantoe kang (Flores oosthoek)</i> .	<i>Kenari, Belolong; Wairika</i> z. w. van <i>Woerej</i> .	Niet bekend.	Portugesche.	—
V. <i>Woerej</i> , westkust, tegenover <i>Larantoe kang</i> .	<i>Woerej</i> .	De naam niet bekend; is r. k. christen.	Portugesche.	Staat niet onder <i>Larantoe kang</i> maar is onafhankelijk of misschien onder <i>Oekoessi</i> ; van ouds Portugeesch gebleven.

E I L A N D L O M B L E M.

Regentschappen.	Kampongs in elk Regentschap.	Hoofden.	Onder welke vlag.	<i>A a n m e r k i n g e n.</i>
I.	<i>Kedang</i> , noordoost- hoek.	<i>Pantej kaliko</i> , <i>Dololong</i> , <i>Beang</i> en 109 bergkam- pongs.	Nederlandsche.	Behalve de genoemde landschappen heeft men nog verscheidene onafhankelijke kampongs in de binnenlanden. <i>Lombten</i> is nog zeer weinig bekend. De drie genoemde plaatsen zijn die, welke het meest door de handelaren worden bezocht.
II.	<i>Lamararap</i> , zuid- kust.	_____	Geene.	_____
III.	<i>Kawella</i> , zuidwest- hoek.	_____	Geene.	_____

Allor-eilanden.

Deze groep bevat de eilanden, bij de Europeanen bekend onder de namen *Pantar* of *Pontare* (bij sommigen *Poelara*) en *Allor*, ook *Ombaai*, *Ombo*, *Emmer* en *Malocwa* genoemd.

Naam. — Bij de inboorlingen hebben deze eilanden geen' kollektiven naam. *Pantar* of *Pontare* is waarschijnlijk de verbastering van *Pandai*, den naam van een regentschap op *Pantar's* noordelijk gedeelte.

Allor is een regentschap op *Allors* n. w. hoek. *Malocwa* is de naam, die ook door de inlanders aan *Koewi*, z. w. hoek van *Allor*, gegeven wordt en waarmede meer speciaal de bergbewoners, behoorende tot *Koewi*, schijnen aangeduid te worden. De afkomst der benamingen *Ombaai*, *Ombo* en *Emmer* is mij onbekend; waarschijnlijk zijn het ook verbasterde kampongs- of bergnamen.

De omliggende kleinere eilanden worden genoemd:

op de kaarten:

door de inboorlingen:

a. In straat *Moritja*.

1. Vlak eiland

Poeloe Lapang.

2. Groen eiland.

Poeloe Batang.

3. Middel eiland.

Volgens sommigen *Noehakan* en volgens anderen *Poeloe Roessa*.

4. Klein eiland.

Volgens sommigen *Naebatan* en volgens anderen *Poeloe Babi*.

b. In straat *Tawin* of *Pantar*.

1. Zuid eiland.

Poeloe Tawein.

2. Hoog eiland.

Poeloe Poera.

3. Een klein laag eilandje dicht bij den hoek van klein *Allor* (*Tandjong Koembang Boeton*), op de kaart niet voorkomende. (1)

Poeloe Soanggi.

4. Een ongenoemd eiland tusschen Hoog en Noord-eiland.

Poeloe Ternate.

5. Noord-eiland.

Poeloe Padjang.

(1) Dit eilandje komt wel voor op de Kaart van de eilanden in vaarwaters beoosten *Java* van den heer SMITS, 1851.

Ankerplaatsen. — De beste in de baai van *Keboela* (*Klein Allor*); in de oostmoesson bij *Bazar Dolona* en in de westmoesson bij kampong *Dololo*.

Ook bij *Pandai* (*Pantar*) kunnen schepen ankeren, volgens zeggen van inlanders. Padoewakans kunnen in het goede seizoen voor de meeste strandkampongs langs de zuidkust van *Allor* liggen; zij brengen het anker aan wal, want de kust is steil en er is geen goede ankergrond.

Uitgestrektheid. — Volgens de nota, behoorende bij de kaart van den kapitein ingenieur STEINMETZ heeft *Pantar* cc. 240 en *Allor* cc. 775 E. □ mijlen. Beide eilanden zijn zeer hoog land; op *Pantar* vooral de bergen aan den zuidhoek. Volgens den heer MELVILL VAN CARNBEE is de hoogste berg op *Pantar* (z. w. punt) 3110 voet RI hoog. Het westelijke *Allor* moet ongeveer even hoog zijn en naar het oosten neemt het eiland in hoogte toe.

Ook *Poeloe Poera* is zeer hoog; *Tawein* en *Ternate* minder. *Poeloe Pandjang* is laag met een kleinen heuvel in het midden. *Poeloe Lapang* in *Straat Moritja* is laag met vele riffen en wordt gezegd eene gewone aanlegplaats van zeeroovers te zijn.

Water — De rivieren zijn meestal bergstroomen, die in de oostmoesson uitdroogen. Bij *Kaboela* (*Allor*) moet een riviertje zijn, dat het geheele jaar door water geeft. Overigens heeft men zeer vele kleine bronnen en wordt, waar die ontbreken, het water uit putten gehaald.

Voortbrengselen — Geene metalen, althans zijn er geene van bekend.

De bergen schijnen op *Pantar* en *Allor* meer met hoog hout bewassen te zijn dan de overige naburige eilanden. Op *Bamoesang* en *Pandai* vindt men *rood hout* (*Pterocarpus*), ook dicht aan strand. Veel *kanariboomen* heeft men op *Allor*, van waar jaarlijks meer dan honderd pikols kanari uitgevoerd worden. Ook leveren de bosschen het *kajoe lobak*, dat door al de naburige eilanders tot verwen van kleedjes gebruikt wordt en door de Boetonsche handelaars wordt opgekocht. Overigens heeft men er dezelfde houtsoorten als op de *Solor-eilanden*.

Rottan, dat elders op deze eilanden niet gevonden wordt, komt op *Balajar* voor.

Op de bergen en op *Poeloe Poera* zijn vele *toewakpalmen*, aan het strand niet; de inboorlingen maken er stroop noch suiker, maar *laroe* van, even als op *Solor*; ook *gawang* wordt er gevonden. *Klappers* komen vooral van *Bamoelang*. Ook heeft men er vele *sagoceerpalm* of *gemoeti* waarvan het sap, even als dat van den *toewak*, dient om *laroe* te maken. De tusschen den steel en den bast zittende tonder gebruiken de eilanders om hunne prauwen te breeuwen. Zij weten geene touwen te maken van de zwarte vezelachtige stof (op *Java* *doek* of *idjoe*) van dien boom.

Verbouwd en aangekweekt worden veel *djagong* en *padi* op drooge velden; weinig of geen *djagong rotti* en *bottok*, maar veel *katjang*, ook *sirih* en *tabak* voor eigen gebruik.

De vruchten zijn dezelfde als op de *Solor-eilanden* en men heeft er bovendien de *soekoen* (*broodvrucht*). *Kapas* is er weinig en wordt van *Solor* ingevoerd. *Indigo* en *mangkoedoe* worden even als op al de eilanden geplant en tot verwen gebezigd; de laatste gemengd met *kajoe lobak*.

De strandbewoners houden zich niet met den landbouw maar alleen met handel en vischvangst op. De visscherij bepaalt zich tot die met hengel en werpnet. Zij vervolgen de grootere visschen niet met den harpoen zooals de Solorezen.

De bergbewoners zijn zeer ijverige landbouwers, maar de bewerking der velden is even onvolkomen als op de *Solor-eilanden*. *Pantar* en voornamelijk *Allor* is de voorraadschuur van *Boeton Binongko* en levert ook aan *Timor padi* en *djagong*.

Wilde herten en varkens zijn zeer menigvuldig; de laatsten worden voor grooter en gevaarlijker gehouden dan die op de naburige eilanden en zouden grootere slagstanden hebben. Aan huisdieren zijn de eilanden zeer arm; men heeft er noch karbouwen, noch koeijen, noch paarden, behalve een stuk of drie op *Allor*. Schapen zijn zeer zeldzaam, maar geiten talrijk; ook tamme varkens bij de heidensche bevolking en overal kippen.

Tripang wordt door de Allorezen zelve gevangen op *Bamoelang* en *Blajar* en aan de Boeginezen verkocht.

Bijen zijn het talrijkst op *Bamoelang* en het oostelijk gedeelte van *Allor*, van waar het meeste was komt.

Schildpad is er weinig. Vogelnesten komen op *Koewi* en *Batoelolong* voor.

Bevolking. — Deze is verdeeld in *orang pantej*, waartoe voornamelijk de mohammedanen van *Pandai*, *Blajar*, *Bamoelang*, *Allor* en *Koewi* gerekend worden, en in *orang goenoeng*, die heidenen zijn. De verhouding tusschen de strand- en bergbewoners is dezelfde als op de *Solor-eilanden*. De orang-pantej schijnen even als op de *Solor-eilanden* gedeeltelijk als veroveraars van *Ternate* gekomen te zijn.

De bergbewoners zijn minder beschaafd, twistziek en weinig te vertrouwen. Hunne kleeding bestaat even als die der dajaks uit een' tjawat van boomschors of van katoen, dien zij dan van de strandvolken koopen, want zelve weven zij niet.

De kleeding der strandbewoners is weinig verscheiden van de Soloresche.

De bevolking is zeer sterk, maar alleen te gissen door vergelijking met andere landen.

Vroeger hebben *Allor* en *Pantar* vele slaven geleverd en ook nog worden er wel eens slaven aan de vreemde handelaren, en aan de onder *Portugal* staande Timorezen (*Oekoessi*) geleverd.

De bergbewoners kennen geene vuurwapenen maar gebruiken pijl en boog, klewang, lans, en ronde schilden van buffelhuid en langwerpige vierkante van hout. De strandbewoners hebben eenige geweren.

Op de hoofdplaatsen, vooral *Allor*, vindt men Boeginezen. Chinezen zijn noch op *Pantar* noch op *Allor*.

Taal. — De taal van *Pantar* en *Allor* moet veel overeenkomst hebben met de Soloresche. Zij verstaan elkander echter maar half. De strandbewoners spreken eenig maleisch.

Kampongs. — Zij zien er nagenoeg uit als de Soloresche en de huizen zijn laag op den grond gebouwd, behalve die der hier gevestigde Boeginezen en Makassaren. De hoofdplaatsen

der verschillende rijkjes op *Allor* liggen, met uitzondering van *Allor* zelf, allen aan de zuidkust.

De posthouder woont te *Allor Ketjil*, even benoorden den mond van de *Kobola*-baai.

Ambachten, bedrijven, enz. — Pottbakkers, die vrij goed en stevig werk, vooral prioeks en tampajans leveren, heeft men op *Blagar (Pantar)*, *Allor* en *Koewi*.

Ijzersmeden zijn zeldzaam en het meeste ijzerwerk als messen, parangs enz., wordt ingevoerd. Hunne bero's en korra's worden door eigen timmerlieden gemaakt. De vrouwen in de strandkampongs verstaan het weven en maken dezelfde soort van kleedjes en doeken als de Solorezen.

Met het koken van zout houden zij zich niet bezig. Zij laten het zeewater in groote schelpen uitdampen of koopen het van de Solorezen.

Handel. — Even als op de *Solor-eilanden* bestaat er een vrij levendige binnenlandsche handel op *Pantar* en *Allor*. In de strandkampongs wordt op geregelde dagen bazar gehouden, waar de bergbewoners hunne padi en djagong, sirih, pinang enz. tegen ijzer, koperdraad en kralen verruilen.

De buitenlandsche handel wordt voornamelijk gedreven door prauwen van *Boeton*, *Boegis* en *Makassar* en een paar van *Koepang*. Er komen 's jaars, zegt men, meer dan 100 vreemde vaartuigen.

Die van *Boeton* halen er vooral padi en djagong, even als die van *Koepang*; de Makassaren en Boeginezen voornamelijk was, waarvan misschien ongeveer honderd pikols uitgevoerd worden.

Ook komen eenige Solorezen padi en djagong hier inkoopen.

Op *Pantar* en *Allor* zijn gewild: koperdraad, zoo dik als een pijpensteel voor arm- en beenbanden van de bergbewoners, en wat dunner voor de oorringen der vrouwen; eene soort van koperen trom of bekken in den vorm van een kwispeldoor, met deksel, moko genoemd; gongs ter zwaarte van 5 of 6 katti's bij stellen van zes; messen en parangs; glazen kralen; (witte roode, gele en blaauwe); wit katoenen lijnwaden; arak; zilveren armbanden; katoen; zijden garens, maar niet veel, welke in

de kleedjes geweven worden; enkele ivoren armbanden; geene olifantstanden zoo als op de *Solor-eilanden*; voorts kruid, enz.

De produkten van *Pantar* en *Allor*, tegen welke deze waren verruild worden, zijn padi en djagong, was, vogelnestjes, kanaripitten, aardewerk enz.

Hoofden. — De hoofden van *Allor* komen niet voor in het kontrakt, in 1756 door den kommissaris PARAVICINI gesloten, maar zijn van ouds, althans de voornaamsten van hen, die van *Pandai*, *Bamoesang* en *Blagar* op *Pantar* en *Koewi* en *Allor* op *Ombaai* als onderdanen van het Gouvernement beschouwd.

Omtrent *Koewi*, dat sedert 1844 de Portugesche vlag voert, is aan het Gouvernement geschreven bij brief van 6 Maart 1851 No. 9. Buiten de genoemde regentschappen wordt het Hollandsche gezag op *Allor* erkend door *Poerehman* en *Paitoko*, dat onlangs eene vlag verzocht heeft.

De radja's van *Pandai*, *Bamoesang* en *Allor* voeren de gouvernementen-rottan met zilveren knop.

De radja van *Allor* onderhoudt de woning van den posthouder te *Klein-Allor*. Overigens worden door de radja's geene diensten gedaan.

Politieke verdeeling. — De verdeeling van *Pantar* en *Allor* is, volgens de opgave van den posthouder, overgenomen op den volgenden staat.

EILANDPANTAR.

Regentschappen.	Kampongs in elk Regentschap.	Hoofden.	Onder welke vlag.	Aanmerkingen.
I. <i>Pandai</i> , noordhoek, 275 zielen.	<i>Denga Laen, Labiboleng, Kapitan.</i>	Radja: SLAMAT en Bokka. } mohammed	Nederlandsche.	Onder de bevolking zijn alleen de kustbewoners begrepen.
II. <i>Bamoelang</i> , westhoek, 626 zielen.	<i>Malokoe, Sinijata, Heliweka. Hoekoem.</i>	Radja: ACHBAR, mohammed.	Nederlandsche.	—
III. <i>Blagar</i> , oostkust, 2074 zielen.	<i>Karkaloeman, Noehawata, Todatiseh, Haeleomoloe, Poeloe Poern, (w. gedeelte), Poeloe Tawain.</i>	Radja: KAI BARAT, mohammedaan.	Nederlandsche.	—

EILAND ALLOR OF OMBAAI.

Regentschappen.	Kampongs.	Hoofden.	Onder welke vlag.	Aanmerkingen.
I. Allor, noordwesthoek, 3645 zielen.	Allor besar, Allor keijil, Daloloco, Poeloe Poera, (oogdeelte) Foel. Ternate.	Radja: BAI LONG, mahomm.	Nederlandsche.	Onder de bevolking van Allor is alleen begrepen die van de kust. Van de overige regentschappen zijn geene opgaven. Koevi, Paitoko en Poerchman zijn de meest bevolkte.
II. Koevi, zuidwesthoek.	—	Radja: ORANG SALAH, mahomm.	Portugeesch, sedert 1844.	—
III. Matara, zuidkust.	—	Radja: PESEREH, heiden.	Geene.	—
IV. Batoe Lolong, zuidkust.	—	Radja: heiden.	Portugesche van oudsher.	—
V. Madaman, zuidkust.	—	Radja: KINANGA, heiden.	Portugesche van oudsher.	—
VI. Paitoko, zuidkust.	—	Radja: TAKALMAKANI, heiden.	Nederlandsche.	—
VII. Poerchman, oostkust.	—	Radja: KADJOE MOLONG, heiden.	Nederlandsche.	—

